

מבט על, גיליון 331, 2 במאי 2012

האם הפלסטינים התייאשו מנוסחת שתי מדינות לשני עמים?

גלעד שר וזכי שלום

אבו-עלא על תהליך השלום ונוסחת שתי המדינות לשני עמים

במאמר שפרסם באחרונה אחמד קריע, המכונה אבו עלא, הוא קורא להנהגה הפלסטינית לשקול התנערות מן הנוסחה של שתי מדינות לשני עמים שעליה מבוסס תהליך השלום הישראלי-פלסטיני. כחלופה אפשרית הוא מציע לבחון אימוץ הרעיון של מדינה אחת לשני העמים: "תוכנית שתי המדינות", הוא כותב, "איבדה את חיוניותה ודעכה בהדרגה, לאחר שתקופה ארוכה זרעה תקווה לפתרון צודק ושלום כולל באזור".

אבו עלא, הבכיר שבנושאים והנותנים הפלסטינים בעשרים השנים האחרונות, מטיל את עיקר האשמה על ממשלות ישראל. אלה שילמו לדבריו מס שפתיים לחזון שתי המדינות לשני העמים, אך פעלו באורח שיטתי כדי למנוע את מימושו, בעיקר באמצעות מפעל ההתנחלויות. כמי שמחזיק בתיק ירושלים ברשות, שם אבו-עלא דגש מיוחד על התהליך המואץ של "יהוד ירושלים", המונע את הפיכתה של ירושלים המזרחית לבירתה של המדינה הפלסטינית, שאמורה הייתה לקום. אבו עלא אינו מתעלם גם מחלקן של מדינות ערב, המגלות, לדבריו, "אדישות לצרכים של הפלסטינים" ולקהילה הבינלאומית, המפגינה, "צביעות" בהתנהלותה מול הפלסטינים.

סרי נוסייבה על נוסחת שתי מדינות לשני עמים

רעיון דומה הביע לפני כמה חודשים פרופ' סרי נוסייבה: "מזרח ירושלים", הוא קבע, "לא קיימת עוד, ובלי מזרח ירושלים כבירת המדינה הפלסטינית, אין מדינה פלסטינית. חזון שתי המדינות דומה לבועת פנטזיה (fantasy bubble). ברחבי הגדה, הוא מסביר, מתגוררים כיום כחצי מיליון ישראלים. "האם ניתן לסלקם מעל האדמה?" הוא שואל רטורית. תשובתו שלילית ונחרצת: "במציאות הפוליטית זה תרחיש בלתי סביר".

זה שנים לא מעטות, אין נוסייבה נחשב לשותף במעגלי ההשפעה השלטוניים ברשות הפלסטינית. נוסייבה, בניגוד לאבו עלא, אינו מסיר את האחריות מכתפיה של הרשות, במקביל להטלת האשמה על ישראל: "לפלסטינים", הוא טוען "לקח זמן להבין שעליהם להכיר במדינת ישראל". בימים אלה, הוא מבהיר, "זקוקים הפלסטינים למנהיג מרחיק ראות ואכפתיות".

נוסייבה, שלא כמו אבו עלא, אינו מבהיר מהו פתרון הקבע האפשרי, אולי משום חוסר היכולת, בנסיבות הקיימות, לחזות מהלכים לטווח הארוך. הוא מציע פתרון ביניים. במסגרת זו של מדינה אחידה, קובע נוסייבה, "היהודים יוכלו להמשיך ולנהל את המדינה, והפלסטינים ייהנו מזכויות אזרחיות, אך לא פוליטיות".

לדעתו, הצעה זו תתקבל "באהבה" על ידי הישראלים. למעשה, הצעה זו הועלתה כבר על ידי אנשי רוח ישראלים, שהבולט שבהם הוא מרטין בובר. מימוש תכנית זו יאפשר לפלסטינים סוף סוף לנוע בחופשיות ולעבוד בכל מקום שירצו בתחומי המדינה האחת. הם גם יוכלו לממש את זכות השיבה. תכנית המדינה האחת תאפשר הקמת מובלעות פלסטיניות במקומות שבהם גרו בעבר פלסטינים, ואליהם יוכלו הפלסטינים לחזור.

דעות אלה אינן בודדות בזירה הפלסטינית. אישים אחרים, בעמדות בכירות פחות, התבטאו בצורה די דומה, לעתים - בשינויים קלים.

הרקע לשינוי בעמדות

ניתן להניח, שעמדות אלה מבטאות ייאוש הולך וגובר בהנהגה הפלסטינית בכל הנוגע לתוחלת שיש בהמשך תהליך השלום עם ישראל - בכלל, ובאשר לסיכויי מימושה של נוסחת שתי המדינות

לשני העמים - בפרט. תחושה זו משתלבת היטב עם המאמץ של הפלסטינים להשיג הכרה בינלאומית במדינה פלסטינית שלא באמצעות משא ומתן עם ישראל, אלא דרך מוסדות האו"ם ובאורח חד-צדדי. נראה, כי הערכת המצב הרווחת בקרב חוגים רחבים בציבור הפלסטיני נשענת על השיקולים הבאים:

א. נכזבו התקוות שתלו בנשיא אובמה וביכולתו לכפות על מדינת ישראל הפסקת מפעל ההתנחלויות והסכמה להסדר ברוח העמדה הפלסטינית. השאלה אם הנשיא אינו רוצה, או אינו יכול, לכפות על ישראל את רצונו כלל אינה רלבנטית מנקודת ראותם של הפלסטינים. בפועל התוצאה היא קיפאון מוחלט בתהליך המדיני והמשך מואץ של הבניה בהתנחלויות. ב. ישראל בראשות נתניהו הצליחה להביא לשינוי דרמטי בסדר היום העולמי. לפני שנה ויותר, הסוגיה הפלסטינית זכתה לעדיפות גבוהה בסדר היום של הממשל האמריקני. דוברים בכירים בממשל חזרו וטענו שהסכסוך הישראלי-פלסטיני הוא אחד הגורמים העיקריים לחוסר היציבות באזור. אשר על כן, פתרון הסכסוך מהווה אינטרס עליון של ארצות הברית, וגורם בעל חשיבות רבה בהעצמת מעמדה של ארצות הברית באזור. טיעונים אלה נמוגו לחלוטין בשנה האחרונה. הסוגיה האיראנית עלתה לראש סדר העדיפויות של העולם המערבי ודחקה לשוליים את הסוגיה הפלסטינית. ג. גם "האביב הערבי", ובמיוחד האירועים הדרמטיים בסוריה ומצרים, תרמו לדחיקת הסוגיה הפלסטינית לקרן זווית. הליגה הערבית, שבעבר הייתה גורם חשוב בהעלאת הסוגיה הפלסטינית לראש סדר היום העולמי, איבדה מעוצמתה, ושוב אינה יכולה להיות גורם מוביל בזירה הבינלאומית. ד. ממשלת הימין של נתניהו הוכיחה עד כה יכולת הישרדות מרשימה. היא הפגינה יציבות ולכידות ניכרות. כמו כן היא הצליחה, ככל שניתן להתרשם, לשכנע חוגים רבים בזירה הבינלאומית, כי נוכח התהפוכות בעולם הערבי ובמזרח-התיכון, העיסוק בסכסוך הישראלי-פלסטיני מחייב זהירות והדרגתיות.

סיכום

בקרב חוגים שונים בציבור ובהנהגה הפלסטינית הולכת ומשתרשת ההכרה שתהליך השלום הישראלי-פלסטיני אין בו כדי להוביל למימוש חזונו של הפלסטינים: הקמת מדינה עצמאית לצד מדינת ישראל. בולטת בקרבם התחושה שממשלות ישראל שילמו מס שפתיים לנוסחת שתי המדינות, אך בפועל לא פעלו למימושה.

עתה, כאשר בראש ההנהגה בישראל עומדת ממשלת ימין מובהקת, גוברות אצל הפלסטינים תחושות חוסר האונים והעדר מוצא. הבהרותיו של ראש הממשלה נתניהו באשר למהות "המדינה הפלסטינית" כפי שהוא רואה אותה בעיני רוחו (מדינה מפורזת, שליטה ישראלית בבקעה, ירושלים מאוחדת תחת שלטון ישראלי, ועוד) מגבירות, קרוב לוודאי, בקרב הפלסטינים את התחושה ש"אין עם מי לדבר".

יחד עם זאת, ההנהגה הפלסטינית הנוכחית דבקה עדיין בחזון שתי המדינות לשני העמים. בהתייחסות לסוגיה זו בראיון לעיתון אל-איום, ב-16 באפריל 2012, אמר אבו מאזן את הדברים הבאים:

ישראל הופכת את חזון שתי המדינות לשני העמים לבלתי אפשרי על ידי הבניה בהתנחלויות....[עם זאת], בסופו של דבר, למרות מאמציה של ישראל חזון שתי המדינות ימשיך להתקיים. שמעתי הרבה קריאות להקמת מדינה אחת. אינני רוצה למנוע מאנשים להתבטא בחופשיות, אבל אני תומך בחזון שתי המדינות.

לאור המצב שתואר לעיל ולאחר שהפניה של הפלסטינים למוסדות האו"ם לא הובילה, לפי שעה, לתוצאות המקוות מנקודת ראותם, כל אשר נותר להנהגה הפלסטינית הוא לקוות שיקרה אחד או יותר מאלה:

א. הבעיה האיראנית תיפתר בדרך זו או אחרת בחודשים הקרובים, וניתן יהיה לשוב ולהציב את הסוגיה הפלסטינית בראש סדר היום העולמי.
ב. הנשיא אובמה, שגילה מחויבות עמוקה להביא להסדר הקונפליקט על בסיס הנוסחה של שתי מדינות, ייבחר לכהונה שנייה. בהיעדר כבלים פוליטיים, הכרוכים ברצון להיבחר

מחדש, יאות הנשיא אובמה הפעם להפעיל מערכת לחצים כבדה על ישראל שתחייב אותה להגמיש את עמדותיה, ולהתקדם להסדר קבע.
ג. בדעת הקהל בישראל, ובהמשך – גם בהנהגת המדינה, תתחזק ההכרה, הרואה בהמשך הסטאטוס קוו והיעדר הסדר על בסיס הנוסחה של שתי מדינות, תרחיש שיסכן את אופיה היהודי-דמוקרטי של מדינת ישראל. הכרה זו, כך מקווים הפלסטינים, תקבל ביטוי מוחשי בבחירות הקרובות, אם אכן יוחלט על הקדמתן.

אם גם תקוות אלא לא יתממשו, ואולי אף הרבה לפני כן, יש להניח שההנהגה הפלסטינית תחזור, בדלית ברירה, למהלך חד צדדי. במפגש עם משלחת של יוזמת ז'נבה בתחילת אפריל, הבהיר אבו מאזן, כי אם בתוך חודש לא יקבל תשובה חיובית מראש הממשלה נתניהו על האיגרת שהפנה אליו, הרשות תפנה לעצרת האו"ם ותבקש לשדרג את מעמדה של הרשות ממעמד של משקיפה למעמד של "מדינה שאינה חברה מלאה" בארגון.

אם גם הפעם היוזמה החד צדדית לא תוביל לתוצאות המיוחלות, ועל רקע עמדתה של הרשות השוללת מהלכים אלימים נגד ישראל, ניתן להניח כי עמדותיהם של אבו-עלא, נוסייבה ואחרים יתפסו אחיזה רחבה יותר בציבור הפלסטיני בכלל, ובקרב ההנהגה הפלסטינית בפרט.